

РОЗВИТОК ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ НА ПОЛТАВЩИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1920 років

З початком Української революції на Полтавщині склалися складні й неоднозначні соціально-економічні та політичні процеси, котрі справили значний вплив на культурне життя тогочасного суспільства. У ці дні відомий український поет О. Олесь писав:

Минули навіки дні чорних негод –
Живе Україна! І вільний народ,
Як з попелу Фенікс, ожив і злетів
І зорями зміряв простори степів.

Стрімко розвивався процес національного відродження: виникали численні «Просвіти», народні театри, українські школи та преса.

Політичні зміни також вплинули і на релігійне життя в Україні. В українському православ'ї, котре протягом віків було опорою самодержавства і провідником великодержавної політики русифікації в Україні, набувають поширення три реформістські течії: автономісти, автокефалісти і обновленні.

На з'їзді 3-6 травня 1917 року делегати Полтавської єпархії, а саме: духовенство і миряни – виступили за автокефалію української церкви та проведення богослужінь українською мовою.

7-8 квітня того ж року у Полтаві відбувся з'їзд кращих учителів, метою яких стала українізація полтавських шкіл та вищих навчальних закладів. Майже одразу делегати вирішили негайно розпочати українізацію навчальних закладів та зобов'язали губернське земство ліквідувати інститут шкільних інспекторів, створити замість них демократичні шкільні ради, приступити до видання підручників і посібників для українських шкіл та встановити мінімальну заробітну плату для вчителів у розмірі 60 карбованців. Оновилося видання українських газет. Одним із перших україномовних видань стала Гадяцька газета «Рідний край». Українською мовою почали виходити «Полтавська громада», «Вісник Полтавського губернського комітету», «Селянська спілка» та «Соціал-революціонер».

Вперше відбулося всенародне вшановування пам'яті творчості Шевченка. Тисячі жителів міста та навколишніх сіл, військове училище та кадетський корпус вийшли з національними синьо-жовтими прапорами та зібралися на Соборному майдані для проведення урочистостей.

Почали створюватися багаточисленні «Просвіти», котрі керували майже всією культурно-просвітницькою роботою, особливо у селах краю. Національне відродження викликало зацікавленість звичайного населення до української мови, історії та культури. Навесні при центральній «Просвіті» відкрилися курси українознавства, читальня й книгозбірня для дітей, школа для дорослих, влаштували 5 українських спектаклів («Мартин Боруля», «Мати-наймичка», «Хмара» та ін.). Виручені від

спектаклів кошти були передані робітникам деревообробної промисловості міста та воякам 663-го українського полку для придбання бібліотеки. 22 жовтня 1917 р. відбулося урочисте відкриття національного хору.

Українці виявили бажання не тільки ходити на курси рідної мови, а й запропонували ідею щодо створення українського народного університету. Заняття в ньому розпочалися 7 квітня 1918 року. Університет мав 2 факультети: історико-філологічний та економіко-правничий. Створення університету потребувало великих витрат, тож основну їх частину взяла на себе спілка споживчих товариств (ПССТ), котру очолював Дмитро Шульга. Спілка утворила одне з найбільших кооперативних видавництв в Україні. Лише протягом 1917 року ПССТ видала 10 книг українською мовою, тиражом понад 200 тисяч примірників.

В умовах анархії та безладдя, котрі нестримно насувалися на Україну, почали виникати загони самооборони, що мали назву «вільне козацтво». Їх метою була охорона правопорядку, життя та майна, тому що на той час жодна владна структура не могла цього забезпечити.

Безумовно, певна стабілізація політичної обстановки в Україні сприяла національно-культурному відродженню. Так усі початкові школи Полтавщини перейшли на українську мову викладання, а в містах – більше половини. Значно побільшало вищих початкових шкіл: напередодні Лютневої революції в губернії їх було 36, а під кінець 1918 року їх численність збільшилася до 190.

Прагнення українського народу до освіти і культури набуло всенародного руху за створення «Просвіт». Протягом 1918 року лише в Полтавському повіті було відкрито 82 товариства «Просвіта» та 3 селянських університети. У 9 повітах губернії діяло близько 363 «Просвіти», при кожній із них існувала бібліотека. Навесні 1918 року ПССТ започаткувала видання популярних брошур серії «Український національний університет».

Чітку програму освітянського будівництва було розроблено у Зіньківському повіті, де всі «Просвіти» поділялися на місцеві та районні. Районні «Просвіти» існували у обласних центрах, а місцеві - у селах та хуторах. У кожній із районних «Просвіт» був збудований Народний дім із бібліотекою-читальнею та залом для вистав та лекцій. обов'язковим мав бути музично-драматичний гурток із широким репертуаром українських пісень та драматичних творів. Їх метою було відродити українську культуру, пробудити народ, зробити його національно свідомим та розумним.

Незважаючи на червоний терор і відверту русифікацію, більшовики не могли зупинити започатковану революцією процес національного відродження. У зв'язку з тим, що в Полтаві додався факультет соціальних наук, а історико - філологічний був розділений на 2 відділення: соціально історичне та художньо-літературне - витрати значно зросли. Тож педагогічні колективи мусили звернутися з проханням розпочати збір коштів серед населення. З найвіддаленіших куточків губернії почали надходити гроші на розвиток національної вищої освіти. Протягом декількох днів із кожного

повіту зібрали більше, ніж 150 крб. Тож всенародна підтримка дала змогу успішно закінчити навчальний рік в університетах Полтавщини.

Із 8 січня 1919 року Миргородський повіт вирішив збудувати в селі Палац освіти. Для нього громада виділила 10 десятин землі на околиці міста. Задум був грандіозним, але через те, що громада не розрахувала свої фінансові можливості, а допомоги від радянської влади не було ніякої, - задум провалився з крахом. Тому будівництво Палацу освіти закінчилося тим, що на обгородженій землі селяни випасали худобу.

22 січня 1919 року Тимчасовий робітничо-селянський уряд видав декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». Із 25 січня всі навчально-виховні заклади передавались у підпорядкування відділів народної освіти. Із 15 лютого усі установи, що раніше перебували у підпорядкуванні духовного відомства, переформувалися у загальноосвітні школи.

Незважаючи на антиукраїнську політику більшовиків на Полтавщині, продовжувала зростати чисельність «Просвіт». Влітку 1919 року їх було не менш, як 1200. Крім того, на Полтавщині існував 31 Народний дім та декілька Народних університетів. Розвиток національної культури стримувався грубим втручанням радянської влади. Згідно постанови Опішнянського революційного штабу, 30 травня 1919 року після вистави «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» були заарештовані головні учасники спектаклю. Коли українська трупа акторів підготувала виставу до чергового ювілею Котляревського, було заарештовано і розстріляно керівника і режисера трупи О. П. Островського. Практично припинило свою роботу українське видавництво ПССТ.

Після відновлення радянської влади на короткий час склалися більш-менш сприятливі умови для національного відродження.

Відразу після приходу більшовиків в Україну в Полтаві виникло товариство «Український театр», установчі збори якого відбулися 21 грудня 1919 року. Його основним завданням було створення аматорських драматичних студій та мандрівних труп, пропаганда театрального мистецтва, влаштування народних свят та вистав. 13 грудня був відновлений Український національний хор. На початку березня 1920 року був відкритий Український національний університет з такими відділами: загальноосвітнім, гуманітарним та технічним.

Восени 1920 р. до Полтавщини прибув уповноважений Особливого відділу південно-західного фронту, який під виглядом «боротьби з капіталізмом, буржуазією та контрреволюцією» почав нищити все українське. Тоталітарна система не могла миритися з існуванням незалежної економічної організації (ПССТ), тож вона перетворила її на державний розподільчий апарат, який знаходився під впливом комуністів. Із 11784 кооперативів, які існували на поч. 1920 р., 539 були ліквідовані повністю, а решта об'єдналися в єдині споживчі товариства. Внаслідок таких дій влада українсько-просвітницьких організацій позбулися головного спонсора і змушена була припинити свою роботу.

У серпні 1920 р. полтавські «Просвіти» перейшли в підпорядкування позашкільного підвідділу губернського відділу народної освіти. Оскільки ставали

однією із ланок пропаганди комуністичних партій, різко скоротилася кількість їх членів, більшість взагалі припинили своє існування.

Джерела та література:

1. Полтавщина. Історичний нарис. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – 592с. + 48 с.
2. Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревагук В. Я Новітня історія Полтавщини (І половина ХХ століття) – Полтава: «Оріяна», 2005. – 312с., іл., карти.
3. Ревагук В. Я. Полтавщина в українській революції 1917-1920 рр. – Полтава, 1996. – Полтавське крайове об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка.
4. Збірник матеріалів V студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2002 року. – Полтава, 2002. – 92 с.

Л. О. Стась, Е. Р. Щемур

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1920 років НА ПОЛТАВЩИНІ

Про лютневі події 1917 року, що відбулись у Петрограді на Полтавщині стали відомі 28 лютого залізничним телеграфом станції Полтава – Південна, але полтавський губернатор Р.Г.Моллов протягом кількох днів намагався приховати цю звістку. Лише 3 березня вийшли екстрені випуски газет з повідомленням про Лютневу революція.

5-6 березня в Полтаві та інших містах пройшли масові демонстрації, на яких підтримували повалення самодержавства. Головні лозунги тих днів говорили про закінчення війни та вирішення українського питання. У ці дні з тюрем краю було звільнено в'язнів з політичних та релігійних мотивів.

Полтавщина у роки Української революції не стояла осторонь, звичайно, як і по всій Україні, тут були і прихильники так і вороги Центральної Ради. Селянство, а це переважна більшість населення держави мало що знало про події у Києві, так читаємо спогади селянина із села Броварків на Полтавщині, яке пізніше було затоплене Кременчуцьким водосховищем – « ... Центральна Рада? Так це далеко від нас було, діялось у Києві – 150 кілометрів було там, так що до нас мало що доходило...». Незважаючи на всі ці обставини чимало полтавців були активними діячами революції – Симон Петлюра, Борис Мартос, Іван Стешенко, Павло Чижевський та інші. Політичний бік періоду 1917 -1920 років цікавий та неоднозначний та ми прагнемо зупинитись більше на культурних перетворення часів Української революції.

З початком революції на Полтавщині, як і по всій Україні, почався процес національного відродження. Саме у цей час оновилося видання української періодики. Українською мовою почали виходити «Вісник Полтавського губернського комітету», «Селянська спілка», «Полтавська громада», «Соціаліст - революціонер». На Полтавщині поступово почали створюватись «Просвіти», де об'єднувалась свідомо українська інтелігенція. Уже на початку квітня виникли «Просвіти» у Хоролі, Шишаках, Карлівці, Полтаві. Особливу увагу хочеться звернути на Гадяцький повіт, де